

Cristopher Fear

A POSZTLIBERÁLIS LÉGKÖR ÉS A TORY HIT

A POSZTLIBERÁLIS LÉGKÖR

Egy korábbi tanulmányban bemutattam a liberálisok és a konzervatívok közötti politikai „dialektika” ősi elméletét, kifejtve, hogy az miről tanúskodik a konzervatív elmélet és gyakorlat, különösen az intézményesített szabadságjogok generációk közötti átörökítése kapcsán.¹ Egyes politológusok és történészek azonban a konzervatív hagyományon, elsősorban a brit Konzervatív Párton belül is megkíséreltek leírni egyfajta dialektikát. Számomra úgy tűnik, hogy ha valóban léteznek, akkor hasznosnak bizonyulhat, ha napjaink konzervatívjai többet tudnak meg az effajta dialektikákról, már ha sikeresen szeretnének alkalmazkodni az egyértelműen kialakulóban lévő „posztliberális” politikai légkörhöz. Azt feltételezem itt, hogy a „posztliberális fordulat” egy tágabb állapot, amelyben az összes politikai pártnak egyre inkább működnie kell, s nem mindössze a konzervativizmus, vagy a konzervatív politikai gondolat egy adott iskolájának új elnevezése. A gazdasági („neo-”) liberalizmussal szembeni populáris fordulat kiválóan dokumentált, különösen a 2008-as gazdasági világválság óta. Van azonban két másik „birodalom” – nevezetesen a kormányzás és a kultúra birodalma –, ahol Michael Lind szerint az általa „technokrata neoliberális elitnek” nevezett réteg az elmúlt évtizedek „új osztályharcában” is nyeresre áll.² Lind véleménye szerint jelenleg – ezen elit liberális ideológiai

¹ FEAR 2020: 197–211.

² LIND 2020: xi.

feltételezéseivel ellentétben – alulról induló ellenforradalom van kibontakozóban. Lind számára Észak-Amerika és Nyugat-Európa munkásosztályainak hazai születésű, zömmel fehér tagjait mindhárom területen kizárták a hatalomból, ezért a béreket lehúzó, olcsó migráns munkaerő nyomása alatt most a „populistákhoz” fordulva igyekeznek védeni érdekeiket, mivel erre többé már egyetlen politikai párt sem mutat hajlandóságot. A „posztliberalizmus” tehát a főként a hazai születésű munkásosztály körében kialakuló elutasítást testesíti meg, amelyet a mindhárom birodalomban – a gazdaságban, a kormányzatban és a kultúrában – egyeduralkodónak érzett liberális dogma ellenében fogalmaznak meg. Vajon ez csupán a képzelet szüleménye? Ha pedig nem, érvényes az Egyesült Királyságra is?

A KONZERVATÍV PÁRT JÖVŐJE: RÖVID ÉS HOSSZÚ TÁVÚ KIHÍVÁSOK

Tim Bale és társai közelmúltbeli kutatása azt mutatja, hogy a 2015-ben még a Munkáspártra szavazó, majd 2017-ben pártpreferenciáit a Konzervatív Pártra cserélő szavazók gazdasági preferenciái a konzervatív képviselők nézeteitől jócskán balra esnek, míg társadalmi és kulturális téren jócskán jobbra. Ezek a pártpreferenciát váltó szavazók általában a konzervatív párt tagjaihoz képest is jobbra helyezkednek el.³ Úgy tűnik, hogy a Jeremy Corbyn vezette Munkáspárt 2019-es választási vereségének oka a pártnak a brexit kapcsán kifejtett véleménye nyomán napvilágra került kulturális liberalizmusa és technokrata internacionalizmusa volt. Vagyis míg az egyetemet végzett vezetői-szakmai elitbe tartozó kisebbség Overton-ablaka szűkebb mértékben liberális,⁴ addig Nagy-Britannia munkásosztálybeli szavazóinak politikai centruma egészen máshol van: a gazdaságban intervencionistább, a társadalmi és kulturális kérdésekben pedig konzervatívabb álláspontot képvisel.⁵ A konzervatívok mind 2017-ben, mind 2019-ben sikeresen mozdultak el ezek irányába. Ez azonban nagy kihívás elé állította a pártot a következő választáson: mindkét

³ BALE et al. 2020: 13.

⁴ LIND 2020: 72–73.

⁵ Az e kombináció választási kilátásai kapcsán készült friss átfogó tanulmányért lásd PITT 2021: 267–291.

típusú, előzőleg sikerrel megnyert választókerületben fenn kellett tartania támogatottságát. Egyfelől meg kellett tartania azokat a dél-angliai liberális-konzervatív, adott esetben könnyedén a liberális demokratákra átnyergelő választókerületeket, amelyek legfontosabb szavazói fiskális körülményt, továbbá a személyes és kulturális kérdésekben a *laissez faire* elv érvényesülését akarják. Másfelől azonban a pártnak a korábbi munkáspárti „Vörös Fal”, azaz Közép- és Észak-Anglia, valamint Wales támogatását sem kellene elveszítenie, ahol a választók vajmi keveset törődnek a politikai nyelvezet etikettjével és a politikai korrektséggel, számítanak a nagyvonalú állami támogatással véghezvitt „szintemelésre”, és habozás nélkül sorolnak be ismét a Munkáspárt mögé, ha nem kapják meg azt. A Konzervatív Párt nem ülhet a babérjain, csak mert sikerült lebontania a Vörös Falat. Képes lehet fenn tartani némi meglévő támogatottságot ott, ahol az emberek brit nemzeti és patrióta szemszögből alakítják preferenciáikat, a helyzet azonban korántsem kockázatmentes, mivel a Konzervatív Párt az érdemi politika banánhéján elcsúszva egyszerre veszítheti el támogatottságát mindkét választókerületben. A Munkáspárt minden valószínűség szerint felmutat majd némi társadalmi és kulturális progresszivizmust, továbbá bevetheti azt, amit Eric Kaufmann „aszimmetrikus multikulturalizmusnak” nevez. A konzervatívok azonban nem apellálhatnak arra, hogy a szavazók a 2019-es választásokhoz hasonlóan elutasítsák a Munkáspárt állami kiadásokkal kapcsolatos ígéreteit. A könnyedén megrázható „varázslatos pénzfa” hiányát felemlető dorgálásban nincs többé erő, különösen mivel a Covid-pánik alatt végül maguk a konzervatívok is találtak némi „varázspénzt” az egészségügyi ellátórendszer, a vakcinák és a vállalati mentőcsomagok finanszírozására. Ahhoz, hogy a Munkáspártot és a Skót Nemzeti Pártot távol tartsa a győzelemtől, a Konzervatív Pártnak konkrétumokat kell produkálnia a „szintemelés” és az „Építsük újra jobban!” szlogenek mögé.

A LIBERALIZMUS KÉT ARCA

Amit Nagy-Britannia „posztliberális” szavazói akarnak, az kibékíthetetlennek tűnhet a modern Konzervatív Párt alapelveivel: intervencionalizmus (nem pedig liberalizmus) a gazdaságban és konzervativizmus (nem pedig

liberalizmus) a társadalmi és kulturális kérdésekben. Azonban a Konzervatív Párt akkor a legsikeresebb, ha képes koalícióként és *concordia discors*ként, azaz ellentmondásokból fakadó összhangként tekinteni saját magára,⁶ és ha e koalíció egyik fele felismeri, hogy érdemes lehet konkrét célok érdekében néha átengedni a kezdeményezést ugyanezen koalíció másik oldalának.

Persze régóta felismert tény, hogy a Konzervatív Párt doktrinális szempontból nem egységes. Mindig is tudhatott a soraiban *whige*ket, *tory*kat, protekcionistaikat és szabadpiachívőket, nemzeti liberálisokat, tradicionalistákat, individualistákat, kollektivistákat, unionistákat és imperialistákat, euroszeptikusokat és eurofileket, és a sort még folytathatnánk. A párt tehát számtalan frakció és tradíció gyűjtőhelye, amelyek mind máshová helyezik a hangsúlyokat. Azonban ezen esetleges változatosság mögött mindig húzódott két elemi erő a brit konzervatív gondolkodásban, gyakorlatban és retorikában.

Ilyen értelemben a konzervativizmus sokban hasonlít a liberalizmusra. A liberalizmus alapvető ellentmondására John Gray már egyértelműen rávilágított. Bár *Two Faces of Liberalism (A liberalizmus két arca)* című munkája a multikulturalizmusról szóló vita kontextusában – még a 2008-as gazdasági világválság, az európai migránsválság és a brexit előtt – íródott, nagyon világosan kifejti a liberalizmus által nemrégiben tapasztalt konkrét dilemmákat: a muszlim iskolákban tartandó szexuális edukáció kérdéskörét, a kulturális „eltörlés” problémáját, a munkaadók, a technológiai óriáscégek, sőt, a rendőrség arra irányuló próbálkozásait, hogy elhallgattassák a nemiidentitás-elméletben nem hívőket, és még sorolhatnánk. Ezek a dilemmák abból adódnak, hogy a liberálisok egyszerre két dolgot is szeretnének: (1) a különböző életstílusokban különböző eszméket valló, javakat kívánó és értékeket szem előtt tartó egyének békés együttélését, azaz az állam mint egyfajta *modus vivendi* keresését; és (2) az egész emberiség számára legjobb életvitel, az ideális életforma kapcsán kötendő racionális konszenzust. A liberalizmus előbbi „arca” szempontjából a liberális intézmények egyszerűen a békés együttélés keretét jelentik. A második „arc” szempontjából azonban a liberálisok a jó intézményeket az emberi értelem által felfedezett, egyetemes alapelvek alkalmazásaként” vagy azok megtalálásának módjaként fogják fel,

⁶ OAKESHOTT 1996: 30.

legyenek ezen intézmények bár egalitáriusok vagy libertariánusok.⁷ Így tehát a liberálisok előtt a következő választási lehetőségek állnak: a) megtűrjük a különböző – illiberális elemeket is tartalmazó –, egymással össze nem egyeztethető értékeket a polgári rend keretein belül; vagy b) érvényre juttatják a liberális politikai filozófia által felfedezni vélt liberális értékek kompatibilis rendszerét. Gray szerint ugyanis

„[h]a a liberális terv megújítása a cél, akkor az eredetétől fogva azt kísértő kétértelműséget is fel kell oldani. Fel kell adni a toleranciát mint az értékek kapcsán kialakított konszenzus egyik módját, helyette pedig a tartósan eltérő értékek által életre keltett életmódok között létrejövő *modus vivendi* tervét kellene elfogadni.”⁸

Bár a konzervativizmusnak is két „arca” van, a konzervatívok nem pontosan ugyanazzal az ellentmondással szembesülnek, mint a liberálisok, elsősorban mert mindig is egyetértettek abban, hogy az ideális életmód kapcsán kialakítandó konszenzus racionális keresése sületlenség: már így is elutasítják a pozitívizmus liberális felvilágosodásfanatizmusát, és arra törekednek, hogy a konfliktusban álló személyek és csoportok között békés empirikus megegyezést hozzanak létre, majd azt körültekintő módon fenn is tartsák. A konzervatívok azt is el tudják fogadni, hogy türelmet tanúsítsanak egy törvénybe nem ütköző, a konkrét alkotmányos rendet nem fenyegető, társadalmi értelemben deviáns életmód iránt, hiszen számolni kell azzal, hogy az esendő ember gyakorta hoz nem helyénvaló döntéseket. A konzervatívok ugyanakkor épp emiatt abban is egyetértenek, hogy egyesek életúttal kapcsolatos döntései nem csupán *mások*, hanem az *elfogadott viselkedési normák* szerint kifejezetten *rossz* döntések, amelyek meggátolják, hogy az adott személy jó életet éljen. A szóban forgó normák nem valamiféle elvont filozofálás eredményei, hanem gyakorlatilag objektívnek tekinthetők. Ilyenformán tehát a konzervatívok elutasítják a liberális hozzáállást, amely valamennyi normát relativizálni igyekszik: bár az egyes nemzetek konvenciói eltérhetnek egymástól, attól még nem lesznek kevésbé *valóságok*. Ezenfelül ha túl sok

⁷ GRAY 2000: 3, 17, 30.

⁸ GRAY 2000: 25.

rossz döntés születik, az idővel alááshatja a társadalmi és alkotmányos rend stabilitását. Így tehát van alapja az emberek – különösen a fiatal és befolyásolható emberek – életébe való beavatkozásnak, méghozzá a liberálisokat erős feszengésre készítő módszerekkel.

KÉTELY ÉS HIT

Létezik azonban a liberalizmus és a konzervativizmus két „arca” között, az absztrakció magasabb fokán elhelyezkedő formális identitás. Bár nincs tisztában vele, Gray valójában csak szavakba önti azt, ahogyan a liberális hagyomány megtörte a Michael Oakeshott által megvilágított mélyebb dialektikát, amely „a hit politikájának” és „a kétely politikájának” kettősségére épül. Ez a dialektika véleményem szerint rendkívül éleslátó, és a jelenleg kapottnál több figyelmet érdemelne.⁹ A konzervatív hagyományban azonban mindez másként jelenik meg, jelentős politikai előnyhöz juttatva a konzervatívokat. Ezt az előnyt a múltban már képesek voltak kiaknázni, és ugyanezt megtehetik a jövőben is.

Oakeshott magyarázata szerint „a kétely politikája” ösztönösen igyekszik tompítani a konfliktusok élet a jogok, kötelességek, valamint a jogérvénysítési eszközök megfelelő kiigazítása útján, azonban úgy, hogy e folyamat során a közösség erőforrásai a lehető legkisebb mértékben fogyatkozzanak meg.¹⁰ A kormánynak tehát elég erősnek kell lennie e munka elvégzéséhez, ugyanakkor nem jellemezheti omnikompetencia és nem irányíthat minden apró részletet. A kétely politikájában a „fejlődés” csupán a sikeres kiigazítás olyan módszereit jelenti, amelyek a konfliktusok enyhítéséhez vezetnek. A politikai „kétkedő” vagy úgy véli, hogy 1. nem tudunk eleget a „helyes életről” ahhoz, hogy a kormányok megpróbálják ellenőrzésük alá vonni azt; vagy 2. a kormány akkor sem tudná felügyelni a „helyes életet”,

⁹ *A The Politics of Faith and the Politics of Scepticism (A hit politikája és a kétely politikája)* az 1950-es években íródott, azonban Oakeshott úgy döntött, nem jelenteti meg, így csak halála után, az 1990-es években találták meg az iratai között. Lásd Tim Fuller bevezetőjét: OAKESHOTT 1996: vii–ix.

¹⁰ OAKESHOTT 1996: 32–34.

ha ismernénk annak mibenlétét. Bár „öszönt” említettem, a kételyről természetesen explicit politikai elméletek is készültek a korlátozott kormányzás, a gyakorlati bölcsesség (prudencia) kifejtése, a perfekcionizmus ostobasága, az elsiertett döntések veszélyei és a több kárt, mint hasznot hozó beavatkozás kapcsán.¹¹

Ennek ellentétéként – Oakeshott kifejezésével – a „hit” politikája abból a meggyőződésből fakad, hogy az ember saját erőfeszítései révén fejlődhet és tökéletesedhet, főként körülményeinek a kormány általi tökéletesítése útján. A kormány ugyanakkor nem pusztán segédeszköze, hanem „elsődleges ihletője és egyedüli rendezője” ennek a törekvésnek. Ha ebben az esetben a „hit” egyfajta vallásra utal, akkor az minden bizonnyal a pelagiánus eretnkségen alapul. A 20. század modern totalitárius rendszereiben – akár annak kommunista, akár nacionalista változataiban – is könnyedén tetten érhető a „hit”. Oakeshott szerint azonban ugyanez igaz a háború utáni nyugat-európai kormányok gradualista szocializmusára. „A hit politikájának” lényege az, amit Oakeshott *On Human Conduct* (Az emberi magatartásról) című munkájában „vállalkozási társulásnak” nevez: az állam nem csupán polgári társulás (amely csupán a békés együttélés feltételeit tartja fenn), hanem olyan „társaság”, amely a középkori egyháztól veszi át a minden ember végső céljának, valamifajta spirituális fejlődésnek, az Új Jeruzsálem építésének vergezvitelére való törekvést.

¹¹ Egyértelmű átfedés mutatkozik az Oakeshott által „a kétely politikája” és a David Marquand által „pluralizmus” névvel illetett jelenség között. A pluralistákat gyönyörködteti a változathosszág. Kételyeket táplálnak az olyan elméletek – többek között a marxizmus, a gazdasági liberalizmus, illetve a globalizáció – iránt, amelyek előfeltevése az egységesség. A pluralisták élvezik a perpatvar csatazaját, a nagy zászlóaljak monokróm egyformaságától azonban visszariadnak, ahogyan a politikai korrektség cukormázás konformizmusától is. Ösztönösen az Edmund Burke által „a vonzalom megnyilvánulásának” bölcsője néven emlegetett „apró szakaszokra” voksolnak, amelyeket igyekeznek megóvni az állam, a piac és a vélemény homogenizáló erőivel szemben. Számukra a jó társadalom vibráló kisebb közösségek – szakszervezetek, egyetemek, gazdálkodó szervezetek, helyi hatóságok, bányászokat támogató szervezetek, templomok, mecsetek, nőszerzetek, civil szervezetek – összességét jelenti, amelyek mindegyike rendelkezik saját identitással, hagyományokkal, értékekkel és rituálékkal. Thomas Hobbes, az abszolút szuverenitás filozófusa híres hasonlatában párhuzamba állította a kollektívákat a „természeti ember beleiben lakozó férgekkel”. A pluralisták olyan antitesteket látnak bennük, amelyek megvédik a demokrácia kultúráját a kórtól. Idézi: LIND 2020: 84–85.

Oakeshott magyarázata szerint bár a „kétely” és a „hit” politikájának programja kibékíthetetlennek tűnik (és a Grayhez hasonló racionalisták számára *ténylegesen* az is marad), jobban megfoghatók olyan „elvont elvekként”, amelyek sosem valósíthatók meg teljes mértékben, az „ideális szélsőség”¹² pólusai, amelyek között a gyakorlati kormányzás minden esetben ingadozik, és amelynek a politika gyakorlatilag vegyes és kétértelmű jellegét köszönheti:¹³ a *concordia discors*, a király békéjének bölcs gondoskodással való megőrzése és az alattvalók „fejlesztésének” törekvése. A konzervatívok számára a „hit” és a „kétely” pólusai nem kettősséget jelentenek, hanem a körülmények hozta szükségletek függvényében a kiegyenlítődség lehetőségét hordozzák. Így a *whigek* kétkedő bölcs gondoskodásának és a *toryk* hittel teli aktivizmusának teóriái az ideológiai és retorikai erőforrások két kosarát jelentik, amelyeket a nemzet akarata és szükségletei tükrében lehet kifosztani, illetve felhasználni. Elképzelhető, hogy – Oakeshott elméletének megfelelően – még mindig túl sok a „hit” és túl kevés a „kétely” a brit politikában. Jelenünk posztliberális légkörében azonban úgy tűnik, a szavazók nemhogy kevesebb, hanem több hitet, több „vállalkozási társulást” követelnek a politikában. A legtöbb liberális teoretikus szerint a liberális elit túl sok kételyt táplál a piaci viszonyokba és a munkahelyi erőviszonyokba való állami beavatkozás kapcsán, továbbá túl sok kételyt támaszt a személyes magatartáshoz és az erkölcsökhöz kötődő hagyományos nyugati értékek védelme vonatkozásában. A *modus vivendi* jól működött a középosztály és a migránszárványok számára, a hazai születésű munkásosztály azonban nem találta meg benne a számítását.

A Liberális Párt 19. század végén bekövetkezett etatista fordulata óta Nagy-Britanniában „a hit politikáját” főképp annak egalitáriánus változatában értelmezik.¹⁴ A ma elfogadott politikai hit az, hogy a kormánynak meg kell valósítania az egyenlőséget, méghozzá közvetlenül, az állam egyénei és „közösségei” irányában kifejtett saját tevékenysége nyomán. A haladást az abszolút egyenlőség megközelítésének mértékében mérik – ezért van az, hogy a „progresszív” adózás a gazdagokat és a hatalmasakat bünteti eretnek

¹² OAKESHOTT 1996: 21–22.

¹³ OAKESHOTT 1996: 17, 21.

¹⁴ A „változat” kifejezést az Oakeshott által alkalmazott értelmezés szerint használom. Lásd OAKESHOTT 1996: 22.

egyenlőtlenségük miatt. A Konzervatív Párt kiegészzett az egalitárius hittel. Ezért történt, hogy a Covid-világjárványt követő időszakot azokkal a kellemetlen kérdésekkel való szembenézéssel töltötték, hogy mi is valójában a „szintemelés”, és vajon mikor száll alá az égből.

Néhányunk számára a konzervatívok „híthez” való alkalmazkodása olyan színezetet ölthet, hogy megtagadták saját, kételyhez kötődő hagyományukat, és túlságosan is békülékenyen viszonyulnak a szocializmushoz. Először is azonban a Konzervatív Párttal a szavazók (és ami ennél is fontosabb, a támogatók) még mindig a legjobb lóra tesznek, ha továbbra is a kormányzati ambíciókra vonatkozó *whig* kételyhez húznak, illetve ha a pusztá stabilitást részesítik előnyben a politika korlátok közé szorított stílusának gyakorlati bölcsességgel kiöltött taktikaival szemben. És persze tisztában vagyunk azzal is, hogy Nagy-Britannia (vagy legalábbis Anglia) közép- és munkásosztályának tagjai körében továbbra is jelentős mennyiségű kétely halmozódik fel: ez a kétely többek között az olyan kormányoknak szól, amelyek megpróbálják költsékezéssel kivágni magukat a valaha volt legnagyobb költségvetési hiányból; amelyek szorítanak még egyet saját polgáraik életszínvonalán abban a hiú reményben, hogy ellensúlyozhatják Kína szén-dioxid-kibocsátását; illetve amelyek úgy vélik, hogy a szakmákban – például a betegápolók körében – mutatkozó munkaerőhiány ellenére még több érettségiző fiatalnak kellene egyetemet végeznie. Az ilyen kérdések kapcsán a többi nagy pártot köti az egalitárius hit, amelyek ösztönzik a társadalmi mérnökösködést, az environmentalizmust, és az inkább több, mint kevesebb beavatkozást a vállalkozások működésébe. Így a Konzervatív Párt jövője szempontjából létfontosságú, hogy életben tartsa a kételyekhez fűződő konzervatív hagyományokat, a leginkább korlátok között és a legtöbb gyakorlati bölcsességgel működő brit jelentős párt pozícióját, és megmutassa kételyeket támasztó arcát a releváns célszavazóknak és a támogatóknak. E szavazók előtt a pártnak a kormány legprudensebb, leghozzáértőbb, legkevésbé idealista pártjaként kell feltűnnie, különösen most, amikor a GDP-hez viszonyított államadósság ennyire magas.

Most minden bizonnyal épp azt a stratégiát tanácsolom, amelytől Michael Lind annyira tart: hogy a liberális vezetői elit „úgy igyekszik majd megnyerni a populista lázadókat, hogy apró engedményeket tesz a bevándorlás,

a kereskedelem, illetve a belpolitika kapcsán”.¹⁵ Azonban ezek az apró engedmények akár a Konzervatív Párt legjobb stratégiájának részévé is válhatnak. Akármi egyebet is próbál tenni emellett, a pártnak sokkal inkább „bennfentesnek”, semmint „kívülállónak” kell maradnia.¹⁶ Az „új osztályharc” nyomán zajló radikális kiegyensúlyozás, a „többségi munkásosztállyal való hatalommegosztás” Lind által javasolt, minden szervezetet és szektort érintő folyamata drámai és diszruptív, továbbá magában hordozza a liberális vezetői osztály mint kritikus tömeg elidegenítésének veszélyét. Bár ez az osztály a „posztliberális fordulat” mumusa, a Konzervatív Párt nem engedheti meg magának az elidegenítését. Az optimális stratégia az, ha a munkásosztálybeli szavazókat nem új központi választói bázisként kezeli, hanem úgy tekint rájuk, mint akiket minden egyes választás alkalmával újra meg kell nyerni.

Az eddigiekben két olyan szerző – Gray és Oakeshott – munkáit tárgyaltam, akik a kétely fontossága mellett kardoskodnak, mivel szerintük egyfelől ez a kulcsa a nyugati országok megszilárdult értékpluralizmusához való alkalmazkodásnak, másfelől így állítható ismét egyensúlyba az állam hajója abban a korban, amikor az új generációk minden hitüket politikai utópiákba vetik. Azonban éppen mert egyszerre kellene alkalmazkodni a „posztliberális” légkörhöz és visszaszerezni a 2017-ben és 2019-ben megtalált új választókat, ideje letörölni a port „a hit politikájának” sajtóságos stílusáról is.

A TORY HIT

Amint látjuk, létezik tehát a politikai hit jól láthatóan *tory* változata is, amely az elmúlt évtizedekben háttérbe szorult. Azért nem ismerjük fel, mert anti-racionalista, egyenlőtlenségre épül és antimodernista, ráadásul a gyakorlatban mindig jelentős mértékben rávetül a kételyre való konzervatív hajlam árnyéka. Ugyanakkor e hit aktivista és pelagiánus, és egyfajta „közjó” mellett teszi le a voksát. Így amikor a konzervatívok úgy vélik, hogy „előmozdították” Nagy-Britannia állapotát – nem pedig csupán fenntartották azt –, akkor az alábbi szélsőség felé való előremozdulásról van szó.

¹⁵ LIND 2020: xiv. A populista demagógokról lásd 79–88.

¹⁶ LIND 2020: 1.

A *tory* hit szerint, ellentétben a klasszikus liberális szándékkal, a kormánynak nem szabad semlegesnek lennie a helyes életmód kérdésében. A kormánynak elő *kell* írnia bizonyos konkrét gyakorlatokat és normákat. A *tory* hit (másodszor) arról is meg van győződve, hogy ugyanezen gyakorlatok és normák jelentik a sikeres emberi életet. Eddig ezek a jellemzők egyeznek azzal az egyenlőségre törekvő hittel, amely – amint fent kifejtettem – napjainkban egyeduralkodó. Azonban mindemellett a *tory* hit (harmadszor) azt is állítja, hogy az ideális élethez nem valamiféle racionális, „felvilágosult” morál felfedezésére van szükségünk, amely aztán újszerű, kvázi civil szervezetekben konkrét formában intézményesül, hanem sokkal inkább a régi intézményi rendre, az „ősi alkotmányra”, amelyet a múltban kevésbé tökéletesen érvényesítettünk. E rend magában foglalja a politikai és a magánszervezeteket, a civil társadalom polgári szervezeteit,¹⁷ továbbá azon történelmi eredményeket és viselkedési normákat, amelyekről sikerük függ. Ezek az intézmények, gyakorlatok és normák a helyes élet mérvadó sikerkritériumai és ezek testesítik meg a közjót: az intézményi rend szent és sérthetetlen, amelynek hűséggel tartozunk. Azonban (negyedszer) az intézményeink és normáink által elősegített személyes fejlődés sosem egyenlő módon valósul meg. Bár az intézményi rendet és annak normáit épp a fentiek miatt szívfájdalom nélkül kell érvényesíteni és védelmezni minden állampolgár viszonylatában, az egyes állampolgárok részvétele és gyarapodása korántsem lesz egységes. Különböző utaknak kell azon keresztülvezetniük. Egyeseknek – néha sokaknak – kudarc lesz az osztályrészük vagy a vártnál alacsonyabb színvonalon fognak élni. Ez ugyanakkor nem kételyektől vezérelt realizmus: ez pozitív hit abban, hogy léteznek természetes különbségek az emberek között, és az intézményi rendnek meg kell könnyítenie az érdemi rangsorolást e különbségek külső megtestesülését illetően. Ötödször, a *tory* hite szerint egyesek gyűlölni fogják, és elutasítják a „rendszer” egészét, ez azonban nem fosztja meg az intézményeket, a polgári rendet, illetve a nemzet egészét a legitimációtól. Mindig is voltak „politikaellenes” emberek, akik valójában így lelnek rá saját helyükre a rend legalján. Végezetül (hatodszor)

¹⁷ A „polgári” kifejezést nagyjából ugyanabban az értelemben használom, mint Phillip Blond: „sajátos társadalmi alakulatok, amelyek sajátos kiváltságokkal és kötelességekkel rendelkeznek.” Lásd BLOND 2010: 172.

a *toryk* hite szerint ezen intézményes rend megteremtője és védelmezője a kormány, amelynek gyakorlatai és normái óvják a rendet mind a külső, mind a belső zavaroktól. A kormány tehát a *helyreállítás* letéteményese mindazon esetekben, ha a rend, illetve annak gyakorlatai és normái csorbát szenvedtek az ellenfelek ténykedése nyomán.

A *toryk* ezen hite lehelt életet a viktoriánus törekvésbe, hogy visszaállítson valamit Anglia feudális rendjéből. Jellemét tekintve preskriptív, hagyománytisztelő, valamilyen mértékben nacionalista és egyenlőtlenségen alapuló. Liberális abban az értelemben, hogy értékeli az egyének előjogait, illiberális ugyanakkor abban, hogy elutasítja a féltelenséget és a szabadosságot, és a nagy múltra visszatekintő intézmények, valamint a keresztény egyház erkölcsisége által inspirált kötelességtudó visszafogottságot részesíti előnyben. Felfedezhető számos olyan csoportban is, amelynek a vagyoni háttérét Kevin Hickson derítette fel *Britain's Conservative Right since 1945 (A brit konzervatív jobboldal 1945-től)* című munkájában.¹⁸

A brit parlament alsóházának legtöbb tagja számára – ideértve a konzervatív képviselők java részét is – mindez arra mutat, hogy a hit *tory* politikájának elméletét tartalmazó gazdag tárház, avagy „kosár” semmi ígéreteset nem tartogat a párt által a jövőben követendő útra nézve, hiszen a jövő feltétlenül „modern”, azaz kizárólag liberális lehet. Ennek oka, hogy a mind a parlamentet, mind a sajtót, mind a brit egyetemekből megmaradt szubsztanciát tekintve a Konzervatív Párt kizárólag fiskális értelemben konzervatív. Az emberi magatartásra vonatkozó alapvető előfeltevései kétellyel teliek. Így társadalmi és kulturális szempontból az elithez tartozók konzervatív gondolkodásúak életmódja – Phillip Blond kifejezésével élve – leginkább „tömeges bohémizmusként” írható le.¹⁹

A TORY ELŐNY

Hiba volna azonban azt gondolni, hogy a *tory* hit nem népszerű a munkásosztálybeli szavazók körében. Jonathan Haidt amerikai pszichológus

¹⁸ HICKSON 2020.

¹⁹ BLOND 2010: 283.

munkáiból tudhatjuk, hogy a jobbra hajló, illetve a balra hajló szavazók erkölcspszichológiája közötti különbség népszerűségi, azaz szavazatokban megnyilvánuló előnyhöz juttatja a konzervatívokat.²⁰ Haidt kimutatta, hogy a liberális erkölcsi gondolkodás három „alapvetésen” nyugszik, amelyeket fogalompárokkal fejez ki: „gondoskodás–károkozás”, „szabadság–elnyomás” és „méltányosság–csalás”. A konzervatív erkölcsi gondolkodás ugyanakkor *hat* alapvetést tudhat maga mögött: három alapvetésen osztozik a liberálisokkal, míg a fennmaradó három a liberálisok számára érdektelen: „hűség–árulás”, „tekintély–felforgatás” és „szentség–romlás”.²¹

A konzervatívok választási előnye Haidt szerint abban áll, hogy miközben támaszkodhatnak a liberálisok által is vallott három erkölcsi alapvetésre, meríthetnek azon három alapvetésből is, amelynek a liberálisok még a létezéséről sem tudnak. A negatív oldalon tehát vonzó színben tűnhetnek fel azon választók előtt is, akik nem szenvedhetik az árulást (például a saját haza nyilvánvaló elutasítását, amelyet Sir Roger Scruton az „oikophobia” kifejezéssel illet), a renddel és a tekintéllyel szembeni *felforgató* magatartást, illetve a „szent” normák romlását. A konzervatívok kilátásba helyezhetik a *hűség* és a *tekintély* helyreállítását, sőt, akár a *szentség* egyfajta visszaállítását. Hogy ezen erkölcsi értékekbe pontosan miként kellene, illetve lehetne új életet lehelni intézményeinkben, már gyakorlati probléma, amelynek megoldását ezért másra hagyom. Egyes akadályok azonban még a politika hétköznapi szemlélője számára is nyilvánvalók: a parlamenti konzervatív frakció ma a legnagyobb intenzitással a hűség, a tekintély és a szentség iránt viseltetik. Ennek megfelelően a konzervatív erkölcsi alapvetéseknek még az alsóházon való keresztülvitele is nehézségekbe ütközhet, nemhogy a *tory* terv valódi polgári intézményekben történő újjáélesztése.

A HELYREÁLLÍTÁS ÉTHOSZA

Mindazonáltal ezen a ponton lehetnek képesek a *tory* hit ideológiai erőforrásai arra, hogy formálják és igazolják a Vörös Fal konzervatívjai által ma

²⁰ Haidt 2013: 180–216.

²¹ Haidt 2013: 180–216.

már elvárt gazdasági intervencionizmust. A *toryk* hisznek abban, hogy az erős kormány helyreállíthatja, sőt, helyre kell állítania a nemzet nagy múltra visszatekintő intézményeinek korábbi állapotát, amennyiben azok valamilyen módon romlásnak indultak, hiszen ezen intézmények azok, amelyekben és amelyeken keresztül a nemzet tagjai előbbre juthatnak.²² A „nagy múltra visszatekintő” lényeges jelző, hiszen alapvető különbség van a régi és valódi – a személyes előrelépést támogató és társadalmi hasznot hozó, azonban jelenleg folyamatosan a létéért küzdő –, illetve az új, talmi és diszfunkcionális intézmények között, amelyek szélhámosággal operálva aláássák a társadalmat, mégis folyamatosan növekedni látszanak. A valódi intézmények között vannak a hagyományos oktatási intézmények – ideértve a gimnáziumokat –, az egyházi iskolák, illetve a magániskolák, amelyek feladata többek között a nemzeti történelem, irodalom és a közös mítoszok, továbbá az autonómia és a tekintély iránti engedelmesség átadása. Itt találjuk továbbá a gyakornokságot, a szakiskolákat, a kis- és középvállalkozásokat, cégeket, illetve vállalatokat, a valójában megtorló igazságszolgáltatást alkalmazó büntetés-végrehajtási szervezetet, a külterjes mezőgazdaságot, a szakszervezeteket, a házasságot, a családot és a háztartásokat, a városi önkormányzatot, a helyi kisboltot, a postahivatalt, a diplomát és a könyvtárat, továbbá az autonóm helyi szervezetek széles körét, amelyek mindegyikének léte és működése valamilyen módon az emberek pénzbeli és időbeli ráfordításán nyugszik. A szervezetek ez utóbbi köréhez fűznék egy megjegyzést: a „társadalmi” konzervativizmus mind Lind, mind Blond által felismert jelentős problémája annak a civil társadalomnak a romlása, amely a szervezett tevékenység egyén és állam közé ékelődő köztes „rétegét” képviseli. Ez a romlás különösen a munkásosztály életében szembetűnő az 1940-es évektől kezdve, részben valószínűleg abból következően, hogy anyagi hasznait a központi jóléti állam másfelé terelte.²³

Ezzel ellentétes folyamatként a munkásosztály előrelépését aláásó, hamis és visszásan működő intézmények között ott van az esztelen progresszív pedagógiai dogmán és azon az intézményesített képzeten alapuló látszatiskoláztatás, hogy a pedagógusokra sem a megbízhatóság, sem a szakmaiság szempontjából nem lehet építeni, ott vannak továbbá a pehelysúlyú

²² Blond is említi néhány esetben a „helyreállítást”. Lásd például BLOND 2010: 34, 80.

²³ BLOND 2010: 15.

felsőoktatási képzések és az inflálódó tudományos fokozatok, számos sokba kerülő, de halovány hatást gyakorló, öncélú kormányzati szerv, továbbá a büntető igazságszolgáltatás paródiája, amely a büntetés-végrehajtást terápiás vakációvá változtatja.

A *tory* hit szerint az intézmények előbbi kategóriája működni fog, ha ügyelnek a fenntartására, míg az utóbbiak – lévén alkalmatlan, hamis, ámde költséges intézmények – megérették a megszüntetésre vagy a más, nagy múltra visszatekintő szervezetekbe való beolvasztásra. A *tory* hit tehát nem fordul az egyének egyszerű „újrafelhatalmazásán” alapuló optimizmus-hoz (amely például a jóléti kifizetések növelésével érhető el), amely bízik abban, hogy az emberek bölcsen használják e felhatalmazást, ugyanakkor nem törekszik arra sem, hogy a problémákat olyan félállami szervezetek létrehozásával oldja meg, amelyek gyorsan aláaknázzák a kitűzött célt, míg költségeiket a szolgáltatás elégtelensége miatt kialakuló igények nyomán megsokszorozzák.²⁴

Fontos ugyanakkor rámutatni, hogy az, amit a Konzervatív Pártnak valóban helyre kellene állítania, korántsem merül ki a Vörös Falnak dobott koncban: a parlamenti szuverenitást és az alkotmányos egyensúlyt egyértelműen fenyegetik a végrehajtó hatalom szervei, a bíróságok (különösen a Legfelsőbb Bíróság), a nemzetközi szervezetek, valamint Skócia és Wales hatalomszerző decentralizált közigazgatása – de persze Workingtonban senki nem ezeket a szempontokat mérlegelve dobja szavazatát az urnába. Mindezekon felül tisztában kell lennünk egy alapvető és talán egyértelmű problémával, sőt ellentmondással: a haldokló munkásosztály intézményeinek feltámasztását és az autonóm civil szervezetek kiüresedett polgári társadalmának új tartalommal való feltöltését a központi kormányzás e célra alkalmatlan eszközével igyekeznek megoldani. A gyakorlatban ez az igyekezet általában új kormányzati szerveket, új célkitűzéseket, új központi ellenőrzést, ráadás képp új függőségi területeket szül. A konzervatívoknak tehát a következőkre kellene összpontosítaniuk: 1. azon intézményekre, amelyek egyértelműen helyreállításra szorulnak; ahol 2. a kormányzat reálisan elérheti a helyreállítás célját (azaz ahol az intézmények egyébként is a szuverén

²⁴ Lásd BLOND 2010: 255.

hatalom történelmi hatáskörébe tartoznak); és ahol 3. a munkásosztálybeli szavazók kézzelfogható előnyökhöz juthatnak.

Hasznos, ha azonosítunk egy olyan feladatot, amelyet ténylegesen elvégeztek: ez az Egyesült Királyság határainak helyreállítása, jogi értelemben legalábbis. Az EU-ból való kilépés visszaállította az ország szuverenitását a migrációs kérdés kapcsán, ami azt jelenti, hogy többé nem lehet az uniót hibáztatni a hazai születésű munkásosztály bérét romboló olcsó munkaerőért. Ez mindaddig igaz, amíg az országba való belépés, a letelepedés, az állampolgárság és különösen a munkavállalás kérdéseinek kezelése megfelelő – hiszen a „bevándorlási politika lényegében munkaerő-politika”.²⁵ Ez bizonyos megnehezíti azon „populista” sarlatán politikusok dolgát, akik az utóbbi években túszul tudták ejteni a konzervatívok természetes szavazóit. Mindazonáltal ennek nyomán Lind elemzése is némileg idejétmúltnak válik, hiszen a liberális elit mára jelentősen lealkudta azt a *laissez faire* bevándorlási politikát, amely oly sokáig szolgálta az érdekeit.

Vannak olyan intézmények, amelyek (1) támogatják a *tory* hit szerinti helyes élethez szükséges szabadságokat és korlátokat; és amelyeket mindemellett (2) őszintén óhajtanak a Vörös Fal pártszimpátiát váltó szavazói. Ezek között van a megfelelő környéken található saját otthon tulajdonjoga is. Ha sikerül helyreállítani ezt az intézményt és a munkásosztály számára az ezáltal képviselt előrelépést, akkor mind az ingatlanpiacon, mind az építőiparban reform megy végbe – két olyan területen, amely az építészet hiányosságai és az ágazati oligarchák érdekei miatt mindeddig a hanyatlás útját járta.²⁶ Ezek között a helyreállításra váró intézmények között vannak az olyan munkahelyek is, amelyek a szorgalomra és a méltóságra alapoznak. Bond és Lind is több megosztott döntési hatáskört sürget a munkahelyeken, bár egymástól kissé eltérő módon: Bond számára ezt az eszközök megosztott tulajdonjoga, a modern, polgári társaságok formájába öntött kölcsönösség és a valóban szabad piacok képviselik,²⁷ míg Lind a vállalkozások, a munkavállalók és a kormány között, az állam által közvetített háromoldalú, a bérekről és a munkakörülményekről szóló „tárgyalásokban”, valamint a

²⁵ BLOND 2010: 34.

²⁶ Lásd BLOND 2010: 18.

²⁷ BLOND 2010: 34.

kultúrában zajló, ehhez hasonló hatalommegosztási folyamatokban látja a megoldást. Ugyanakkor a munkahelyeken az alapvető meritokrácia szintűgy helyreállításra szorul. E folyamatnak épp olyan ambiciózusnak kell lennie, mint a toborzás és az előléptetés érényalapú új rendszerének, amelyet Blond javasol:²⁸ a kompetencia elsőségeének egyszerű visszaállítása jó kezdet lehetne. Jelenleg Nagy-Britannia nagy szervezeteinek jelentős részét felfelé buktatott, el nem számoltatható rétorok irányítják, akik pozíciójukat folytonos forradalmakkal védelmezik, kibújnak a felelősség alól, bizottságokra és tanácsadókra tolvá azt, és kizárólag azokat léptetik előre, akik folyékonyan beszélnek a menedzseri tolvajnyelvet, és fejből kántálják az egyenlőség, a diverzitás és az integráció közhelyeit, miközben mindenki mást folyamatos felügyelettel, nulla autonómiával és üres képzések sorozatával büntetnek. A meritokrácia feltételeinek helyreállítása magában foglalja az autonómia „lefelé” történő átszivárgását a létező és működő intézményekben, továbbá azon feltételek helyreállítását, amelyek valaha lehetővé tették a csúcson lévők elszámoltatását. A munkavállalók autonómiájának helyreállítása nem feltétlenül jár nagy költségekkel, ahogyan jogalkotói szempontból sem kellene kihívást jelentenie. A feladat főképp azon szabályozási innovációk azonosításában áll, amelyek eredményeképp az utóbbi években a menedzserek már nem bíznak beosztottaikkal – akiket így túlzott felügyeletnek vetnek alá, elvonva azon munkahelyi szabadságjogaikat, amelyek lehetővé tették a józan ész alapján való döntéshozatalt –, a munkahelyi méltóság helyreállítása pedig ezen innovációk hatályon kívül helyezése, visszafordítása vagy reformja révén válna lehetségessé.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALE, Tim et al. (2020): *Mind the Values Gap. The Social and Economic Values of MPs, Party Members and Voters*. Online: <https://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2020/06/Mind-the-values-gap.pdf>
- BLOND, Phillip (2010): *Red Tory. How the Left and Right Have Broken Britain and How We Can Fix It*. London: Faber & Faber.

²⁸ Bár Blondot kritika érheti amiatt, hogy nem fejti ki, pontosan mely „erényekre” is gondol.

- FEAR, Christopher (2020): The 'Dialectical' Theory of Conservatism. *Journal of Political Ideologies*, 25(2), 197–211. Online: <https://doi.org/10.1080/13569317.2020.1750760>
- GRAY, John (2000): *The Two Faces of Liberalism*. Cambridge, UK: Polity.
- HAIDT, Jonathan (2013): *The Righteous Mind. Why Good People are Divided by Politics and Religion*. London: Penguin.
- HICKSON, Kevin (2020): *Britain's Conservative Right since 1945. Traditional Toryism in a Cold Climate*. Cham: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-27697-3>
- LIND, Michael (2020): *The New Class War. Saving Democracy from the Metropolitan Elite*. London: Atlantic Books.
- OAKESHOTT, Michael (1996): *The Politics of Faith and the Politics of Scepticism*. New Haven, CT – London: Yale University Press.
- PITT, Daniel (2021): Future Conservative Electoral Prospects: Time for Tory Socialism? *Observatoire de la Société Britannique/French Journal of British Studies*, 27, 267–291. Online: <https://doi.org/10.4000/osb.5513>